

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

УДК 347.2/3

ГУЙВАН П.Д.

ДАВНІСНЕ ВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ЯК ПРАВОВА ПІДСТАВА НАБУТТЯ ВЛАСНОСТІ

У даній роботі здійснено дослідження змісту суб'єктивного матеріального права, яке належить володільцеві майна упродовж набувальної давності. Проаналізований взаємозв'язок між початком перебігів набувальної та позовної давностей для окремих способів набуття майна – добросовісного заволодіння та отримання чужої речі за цивільним договором. Зроблено сутнісний аналіз кваліфікуючих чинників, які визначають характер володіння як давнісний. Внесені пропозиції щодо наукової кваліфікації порядку належного здійснення вказаних повноважень.

Ключові слова: *набувальна давність, добросовісність заволодіння майном, позовна давність.*

В данной работе проведено исследование содержания субъективного материального права, принадлежащего владельцу имущества в течение приобретательной давности. Проанализирована взаимосвязь между началом течения приобретательной и исковой давностей для отдельных способов получения имущества – добросовестного завладения и получения чужой вещи по гражданским договорам. Сделан сущностный анализ квалифицирующих факторов, которые определяют характер владения как давностного. Внесены предложения по научной квалификации порядка надлежащего осуществления указанных полномочий.

Ключевые слова: *приобретательная давность, добросовестность завладения имуществом, исковая давность.*

In this paper, a study of the subjective content of the substantive law, belonging to the owner of the property for acquisitive prescription. It analyzes the relationship between the beginning of the flow and limitation of actions for specific ways to obtain property – fair appropriation of someone else and getting things on civil contracts. It made the essential analysis of aggravating factors that determine the nature of ownership as the acquisitive prescription. Proposals for Research qualifications about the proper exercise of such authority.

Key words: *acquisitive prescription, good faith to seize the property, statute of limitations.*

Вступ. Відновлення механізму застосування набувальної давності у вітчизняному законодавстві було викликано потребами вдосконалення правового регулювання реально існуючих матеріальних взаємодій у майновому обороті, відтак воно позитивно оцінюється більшістю дослідників [1, с. 58; 2, с. 152, 159–170]. У нині діючій редакції українського цивільного права цей інститут дещо відрізняється за змістом від юридичних конструкцій, що забезпечували досягнення такого ж результату в минулих кодифікаціях. Неважко помітити, що правова структура коментованого правового механізму досить специфічна, особа може отримати право власності на чужу річ лише за наявності всіх чинників, що входять до його складу та мають юридичне значення. Як указано в статті 344 ЦКУ, право власності набуває особа, що заволоділа майном у порядку, встановленому цією нормою, і продовжує надалі відкрито та безперервно володіти ним протягом визначених строків.

У доктрині питання щодо набуття права власності за давністю володіння чужим майном детально вивчалися науковцями як під час існування відповідного нормативного інституту, так

і тоді, коли соціалістична держава його тимчасово забороняла. Даній проблематиці присвятили свої праці Г.Ф. Шершеневич, Д.І. Мейер, А.К. Бутовський, П.В. Попович, К.І. Скловський, Г.А. Гаджиев, О.М. Латієв, В.І. Цікало, В.П. Маковій та інші дослідники. Між тим питання залишається вельми актуальним, позаяк чинне законодавство часто не дає чіткої відповіді на запити реальної практики. Скажімо, спірним є питання про зміст суб'єктивного права давнісного володільця впродовж набувального строку, зокрема щодо його захисту в разі відібрання в нього речі, та й наявність самого такого права на захист виглядає проблематичною. Також зовсім нез'ясованим є питання стосовно наявності в окупанта права володіти чужим майном до початку перебігу давнісного набувального строку – в разі, якщо річ отримана за договором.

Постановка завдання. Мета – дослідження змісту суб'єктивного матеріального права, яке належить володільцеві майна упродовж набувальної давності.

Результати дослідження. У цивілістичній літературі набувальна давність переважно оцінюється тільки як певний строк, вплив якого має правове значення [3, с. 289–290]. З такою тезою категорично не можна погодитися. Закінчення цього строку, безумовно, є визначальним для набуття права власності, і в цьому полягає цивільно-правова результативність його впливу. Проте початок та сам перебіг набувальної давності теж має неабияке значення для визначення обсягу матеріальних цивільних прав та обов'язків, правового положення їхніх носіїв [4, с. 93]. Як уже вказувалося, український закон, хоча поки що невпевнено, але цілеспрямовано запроваджує механізм реалізації права володіння чужою річчю і права на захист від порушення такого володіння, в тому числі і від власника. Саме в розумінні проміжку часу, що визначає тривалість відповідних суб'єктивних прав такого володільця як складової частини змісту певного повноваження, і проявляється друга властивість набувальної давності. Цьому питанню і буде значною мірою присвячене дослідження, проведене в даній статті.

Інститут набувальної давності не є новим, він був відомим здавна. Історично він характеризувався самостійним і незалежним володінням «як на праві повної власності», що виключає не лише можливість винагороди «документальному» власнику, а й право останнього на відібрання майна після спливу позовної давності [5, с. 2]. Вираз «у вигляді власності» в науці розуміється як необхідність юридичного володіння, а не тільки тримання або залежного володіння, щоб ним виражалась воля особи – розпоряджатись річчю як своєю [6, с. 226]. Адже за будь-яких обставин у разі початку набувального строку давнісний володільця не просто фізично утримує річ. Оскільки цивільно-правовий строк є невід'ємною складовою частиною змісту суб'єктивного права, особа протягом набувальної давності реалізує своє право на безтитульне давнісне володіння. Такий процес не можна вважати фактичним станом, це суб'єктивне матеріальне право, яке має конкретний обсяг, обмежене строком і здатне до захисту [7, с. 274]. Зокрема, законодавець встановив можливість для судового захисту добросовісного набувача у випадку, коли він протягом набувального строку втратить річ не зі своєї волі.

За українським цивільним законодавством набути право власності за давністю володіння можуть, у першу чергу, особи, котрі заволоділи чужим майном добросовісно (зміст добросовісності окупації – bona fides буде детальніше розкрито далі у цій праці). З урахуванням цього сфера застосування набувальної давності для добросовісних набувачів насправді значно звужується: за чинним українським законодавством такі суб'єкти стануть власниками утримуваного майна тільки за наявності складного фактичного складу: 1) річ отримана безоплатно, або вона свого часу вибула від власника з дефектом волі останнього; 2) власник протягом позовної давності не витребував річ із добросовісного незаконного володіння. Відтак саме звуженим застосуванням давнісного набувального інституту до добросовісних набувачів певною мірою пояснюється розширення кола осіб, що можуть отримати власність за давністю володіння, за рахунок суб'єктів, які не повернули майно після закінчення строку договору. Правовий режим набуття власності останніми та добросовісними особами не є тотожним. Різниця не тільки в тривалості належного давнісного володіння нерухомим майном (для добросовісних набувачів цей період становить 10 років, тоді як для володільців, що продовжують утримувати чуже майно після спливу договору, – 15 років). Істотно відрізняється і порядок обчислення набувальної давності. У першому випадку вона починається від терміну заволодіння, а у другому – після закінчення позовної давності.

Власне, не можна погодитися з вказаною в літературі тезою про одночасний початок перебігів позовної і набувальної давностей [9, с. 48]. Як вказано в ч. 1 ст. 261 ЦКУ, перебіг позовної давності не завжди починається від часу правопорушення, тобто в даному разі від моменту вибуття речі від її власника. Право на позов у останнього може виникнути від часу отримання відомостей про даний факт або про особу порушника. Коли йдеться про набувальну давність для набувача май-

на за договором, і нетитульний володілець, і власник усвідомлюють факт порушення. Крім того, останній знає порушника. Тож цілком логічно, що перебіг давнісного позовного строку почнеться від дати виконання зобов'язання. Для посесорних вимог, зокрема віндикаційних, наведене правило про початок позовної давності проявляється в тому, що право на позов у віндикатора з'явиться лише після того, як буде встановлена особа, що наразі незаконно володіє майном. Це досить справедливий законодавчий підхід, адже було б зовсім нелогічно встановлювати початок дії охоронного права (а іноді навіть закінчення його дії) до того, як виникне сама можливість його реалізації. З тим, що об'єктом дії цивільно-правового строку є певне право чи обов'язок, що мають реалізуватися протягом його перебігу, погоджуються і більшість дослідників питання [10, с. 47]. Як правило, в такому випадку початок перебігу може суттєво відстрочитися, що зовсім не перешкоджає перебігові набувальної давності від моменту добросовісного заволодіння річчю.

Це іноді може створювати певні проблеми, коли набувальна давність вже закінчилася, а порушник речового права ще не виявлений. Які будуть наслідки віндикаційного позову, пред'явленого в межах позовної давності, але після закінчення набувальної? Цілком очевидно, що в позові буде відмовлено, оскільки позивачеві вже не належить те речове право, за захистом якого він звернувся до суду. Якщо ж позов виник незадовго до закінчення у відповідача набувального строку, він має бути пред'явлений саме до спливу останнього. Інакше позивач втратить те право, яке він збирається захистити в судовому порядку. Коли ж віндикатор не отримав матеріального права на позов до спливу набувального строку, можливість виникнення такого охоронного домагання взагалі втрачається. Як бачимо, очікувані наслідки отримуються без додаткового нормативного навантаження. Зрозуміло, що вказана законодавча конструкція не є бездоганною, однак мусимо враховувати, що вона спрямована на досягнення стабільності та визначеності відносин у матеріальному обороті.

Втім, існує й інший принцип конструювання подібних взаємин. Він, наприклад, застосовується в російському цивільному праві: позовна давність завжди пов'язується лише з моментом усвідомлення особою факту правопорушення (п. 4 ст. 234 ЦК РФ). З урахуванням цього в законодавстві Росії *usucapio* (давнісне володіння) завжди починається після спливу позовного строку. Тож у разі порушення абсолютного права, коли порушник невідомий, давнісний строк, що почався від часу порушення, на момент отримання відомостей про останнього може і закінчитися. У цій ситуації пропонується застосовувати правовий механізм «відновлення» позовної давності. Даний підхід нами вже оцінювався критично [11, с. 164–165; 12, с. 535–537]. Отже, існують різні підходи щодо нормативного визначення початку перебігу позовної давності, зокрема за віндикаційним домаганням, котрі спричиняють неоднакові правові механізми обчислення давності набувальної. Кожен із них має як свої переваги, так і недоліки.

У цивілістиці свого часу велася жвава дискусія з приводу того, який характер – первинний чи похідний – має набуття власності за давністю володіння чужим майном. Наприклад, Д.І. Мейер обстоював тезу про похідну природу цього способу: оскільки протягом усього давнісного володіння річ належить власникові, то після закінчення строку право власності переходить до набувача точно так же, як і на підставі якоїсь угоди [13, с. 388–389]. Серед сучасних дослідників подібної концепції притримується О.В. Ушаков [14, с. 9]. У подальшому були напрацьовані юридичні критерії для підстав набуття права власності, в основу яких було покладено суб'єктивний фактор – волевиявлення попереднього власника. Отже, за сучасного підходу прийнято вважати набувальну давність первинним способом набуття власності [15, с. 324].

Під час детального дослідження сутності коментованого правового інструментарію неважко помітити, що юридична конструкція інституту набувальної давності не є такою простою, як видається на перший погляд. Задля отримання права власності незаконним утримувачем речі недостатньо простого закінчення певного строку, сам процес давнісного володіння мусить також відповідати визначеним у законі вимогам. Такі вимоги щодо характеру володіння здавна були присутні в різних кодифікаціях. При цьому, попри збереження певних усталених традицій, їхній зміст міг дещо відрізнятись. Так, ще в римському приватному праві загальне положення щодо справедливої підстави давнісного володіння (*justa causa possessionis*) охоплювало як добросовісність, так і правомірність початку володіння. Останнє вважалося таким, що має законні підстави, якщо в якості доказу наводився певний правочин, за яким починалося володіння, і котрий не робив набувача власником лише тому, що відчувував не мав такого права [16, с. 78]. Крім того, було необхідно, щоб річ мала здатність до придбання за давністю (*res habilis*).

Упродовж тривалого періоду доктрина та законодавство напрацьовували низку чинників, котрі мають юридичне значення для перетворення повноваження на давнісне володіння в право

власності. Строк володіння чужою річчю отримує статус набувального лише за умови дотримання сукупності певних чинників: протягом встановленого законом періоду має відбуватися відкрите та безперервне володіння майном. Розглянемо детальніше кожну з означених підстав для отримання власності за набувальною давністю. Спочатку перейдемо до аналізу доброї совісті набувача, яка значною мірою визначає продуктивність набувального власницького інституту. У ч. 1 статті 344 ЦКУ йдеться про добросовісне володіння: таке володіння є обов'язковою передумовою виникнення права власності за давністю за відсутності між власником та окупантом договірних взаємин. Даний варіант найбільш узгоджується з класичним розумінням набувального давнісного механізму. Позаяк набуття права власності на чуже майно за набувальною давністю є одним із способів захисту нетитульного володіння, таким чином захищається і незаконне володіння для давності у випадку його виникнення на підставі договору. Але за наявності речово-правових відносин набуття права власності за давністю володіння може відбутися тільки за умов добросовісного заволодіння.

У літературі прийнято вважати, що володіння є добросовісним, коли особа не знає і не може знати про наявність в іншої особи прав на дане майно [17, с. 5]. Існують й інші визначення, наприклад: володілець є добросовісним, якщо, виходячи із ситуації, в якій відбувалося заволодіння майном, він не міг передбачити, що в нього не виникає право власності [18, с. 53–54]. Усі наведені визначення, попри певну відмінність у термінології, по-перше, акцентують увагу на суб'єктивному його характері, виходячи зі сприйняття ситуації саме набувачем. Відтак не можна погодитися з твердженнями, що об'єктивний факт незаконності заволодіння майном під час передачі від неповноважного відчужувача має обов'язково усвідомлюватися окупантом, що усуває добру совість останнього [19, с. 115]. По-друге, наголошується на відмінності добросовісності для давності від характеристик цього явища в інших правовідносинах (зокрема, вказаних у ч. 6 ст. 3 ЦКУ так званих об'єктивних добрих звичаях [20, с. 11–15]).

Втім, такий володілець, навіть попри його добросовісність, не в змозі протиставити її ввіндованій вимогам. Добросовісність є підставою для заперечень носія права лише у випадках, встановлених законом. Тож стосовно особи, яка добросовісно отримала майно, що вибуло з володіння власника проти чи поза його волею, не застосовуються положення про обмеження ввіндованій. Належно та своєчасно пред'явлений власником позов про витребування речі від добросовісного володілця підлягає задоволенню. Оскільки дане майно може бути ввіндоване, набувач не отримує права власності на нього в момент передачі і в силу припису ст. 330 ЦКУ. Яке ж тоді значення має добросовісність в такій ситуації? Очевидно, що добра совість на момент окупації речі є кваліфікуючою однакою давнісного володілця, котра відповідно до вимог того ж закону дозволяє отримати право власності на чуже майно.

Дослідимо дане питання більш прискіпливо. Оскільки добросовісний володілець не знає про права іншої особи на дане майно, він вважає себе власником і реалізує всі повноваження, що належать власнику. Проте в доктрині популярною є думка, що добросовісний володілець чужої речі повинен перебувати в даному статусі протягом усього перебігу давності, інакше набуття власності просто не відбудеться. Отже, коли добросовісний володілець якось дізнається про незаконність свого володіння, він стає недобросовісним [21, с. 485] і, за даною логікою, із цього моменту припиняється перебіг набувальної давності. Утім, ситуація, коли володілець протягом всього набувального строку не знав про існування власника майна, є маловірогідною і нежиттєздатною. Адже особа, що добросовісно володіє чужим майном, не може не дізнатися про права на нього іншого суб'єкта, якщо останній пред'явив ввіндованій позов. Неможливо також уявити собі ситуацію, коли володілець, що не знає про існування власника (і, таким чином, вважає себе власником речі) згідно з вимогами ч. 4 ст. 344 ЦКУ звертається до суду із заявою про визнання за ним права власності на нерухоме майно за давністю володіння. Відтак, якщо застосовувати подібний юридичний підхід, мусимо неодмінно прийти до висновку, що особа, котра добросовісно (за наведеним визначенням) володіє чужим майном, після отримання інформації про його власника трансформується із добросовісного в недобросовісного володілця, що усуває можливість набуття майна у власність за давністю. Але то не так. Аналіз реального положення добросовісної особи протягом давнісного володіння дозволяє дійти висновку про безумовну юридичну значимість існування bona fides саме на час набуття речі. А та обставина, що набувач дізнався про відсутність повноважень у відчужувача після отримання майна, не впливає на його права стосовно речі [22, с. 119].

Ще одним суттєвим чинником, який визначає результат набувального власницького механізму, є **відкритість** володіння. Він означає, що особа, яка утримує річ, не повинна приховувати її від оточуючих. При цьому користування має здійснюватися від власного імені, оскільки здійс-

нення таких дій від імені власника буде свідчити про інші відносини, наприклад про дії в чужому інтересі [19, с. 116]. Дана ознака речового права тісно пов'язана з принципом захисту видимості права. Така видимість має бути спрямована саме на її сприйняття третіми особами. Останні, бачачи, що річ перебуває у володінні, мають зробити висновок, що вона є об'єктом права власності утримувача [23, с. 185]. Звісно, насправді, існує юридична відмінність між власністю та її зовнішнім суспільним проявом – володінням, та для цілей стабілізації обороту вона не має принципового значення, бо така умова санкціонована нормативно [24, с. 42]. Зрештою, інститут набувальної давності і покликаний усунути подібні розбіжності після спливу встановленого строку.

Як ми вже казали, українське законодавство не вимагає обов'язковості внутрішньої взаємодії володільця з об'єктом володіння як із власним та добросовісності суб'єкта протягом усього часу володіння. Можемо припустити, що від якогось моменту володільця буде цілком усвідомлювати дефект неправомірного утримання речі. Але й надалі у відкритості володіння буде проявлятися об'єктивна очевидність для третіх осіб законності права, за яку вони приймають зовнішню видимість права власності.

Важливою характеристикою належного давнісного володіння закон визнає також необхідну **тривалість** такого утримання. З урахуванням цього фактору можемо чітко сказати, що нетитульний володільця стає власником утримуваного ним майна лише після закінчення набувального строку. До того ж часу право власності на майно продовжує належати іншій особі попри те, що вона не вправі реально здійснювати його та отримати судовий захист.

Певні проблеми на практиці під час обчислення набувальної давності можуть виникати в процесі визначення початкового терміну її перебігу. Якщо для добросовісного набувача закон чітко встановлює початковий момент давнісного строку від часу заволодіння річчю (ч. 1 ст. 344 ЦКУ), то початок перебігу даного періоду для набувачів, що заволоділи чужим майном на підставі договору, встановити іноді не так просто. Для того, щоб розпочалося давнісне утримання майна, має закінчитися не тільки строк дії відповідного договору, а й позовна давність за вимогами власника про витребування речі. Оскільки тривалість подібного домагання становить три роки, то, здавалося б, до моменту закінчення дії угоди слід просто додати цей строк і таким чином встановити початковий термін давнісного перебігу. Зазвичай так він і обраховується. Разом із тим даний підхід не завжди є бездоганим. Бо з урахуванням можливого зупинення чи переривання позовної давності (ст. 263, 264 ЦКУ) кінцевий момент її перебігу може істотно відрізнятись від встановленого у загальному правилі. А це, своєю чергу, призведе до відстрочення дати трансформації давнісного володіння в право власності.

Відповідно до п. 8 Прикінцевих та перехідних положень ЦКУ стаття 344 отримала зворотну силу на три роки. Це означає, що набувальна давність для отримання права власності має обчислюватися в порядку, встановленому даною нормою, від моменту фактичного заволодіння майном (ч. 1 статті) чи спливу позовної давності (ч. 3 статті), але не раніше 1 січня 2001 року. Відтак отримання власності в Україні за набувальною давністю на нерухому річ для добросовісних окупантів стало можливим тільки з 2011 року, а для тих, хто утримує її після закінчення договору, така можливість з'явилася, починаючи із січня 2016 року. На жаль, дане правило не отримало належного втілення в правозастосовну практику, українські суди виносили рішення про визнання права власності за набувальною давністю ще у 2009–2010 роках [26].

Черговою нормативно встановленою підставою для набуття права власності в результаті давнісного утримання чужої речі є **безперервність** такого володіння. Даний чинник теж покликаний забезпечити соціальну видимість права власності, але в площині його постійної тривалості. Утім, слід відмітити, що в доктрині та законодавстві відсутні критерії безперервного володіння [27, с. 189–1909; 28, с. 204], що сприяє значному суб'єктивізму під час їхнього визначення в правозастосовній практиці. Одні дослідники наполягають на тому, що володіння протягом давнісного перебігу не повинне припинятися ні на мить, ба навіть дії, які можуть свідчити про ухилення від володіння означають припинення давності [29, с. 28]. Інші вказують на продовженні давнісного володіння протягом перебування речі в інших осіб [13, с. 397].

Ми вважаємо обидва підходи досить спрощеними, оцінка необхідності здійснення коригування порядку обчислення перебігу набувальної давності має даватися з урахуванням сутності взаємин, що в кожній ситуації відбуваються. При цьому з огляду на лаконічність законодавства в коментованій царині відповідні відносини потрібно регулювати за аналогією з тими, що відбуваються за участі власника. Так, продаж, дарування, знищення речі означає свідоме припинення права давнісного володіння його попереднім носієм. Якщо річ була загублена, набувальна давність припиняється через шість місяців від дня втрати. У наведених ситуаціях відбувається новий

перебіг давнісного набувального строку для нових окупантів (крім особи що знайшла річ), а в разі подальшого повернення речі попередньому володільцеві для нього настає новий повторний перебіг із самого початку. Коли ж майно вибуло від давнісного утримувача поза його волею (украдене, відібране силоміць тощо), в тому числі й власником, перебіг набувального строку продовжується, якщо річ було повернута або було пред'явлено судову вимогу такого змісту протягом одного року від дня її вилучення.

Висновки. З урахуванням викладеного можемо дійти висновків. Сплив тривалості набувальної давності разом із наявністю протягом її перебігу інших встановлених нормативно обов'язкових чинників призводить до погашення давнісного володіння (воно вичерпало свій зміст) та отримання іншого суб'єктивного права – власності. Виняток зроблено лише для нерухомого майна, яке набувається у власність давнісного володільця після державної реєстрації, котра слідує за спливом давності та відповідним судовим рішенням. Отже, давнісне володіння має всі ознаки суб'єктивного права, а закінчення його призводить до виникнення власності – нового права. Із цієї точки зору слід погодитися з дослідниками, котрі стверджують про відмінність понять «давність» та «строк» [30, с. 12]. Давнісне володіння включає в себе сукупність складових частин свого змісту, в тому числі і строк.

Список використаних джерел:

1. Луць В.В. Строки захисту цивільних прав. [Текст] / В.В. Луць // Конспекти лекцій зі спецкурсу. – Львів : ЛДУ. 1993. – 60 с.
2. Черепакін Б.Б. Приобретение права собственности по давности владения [Текст] / Б.Б. Черепакін // Труды по гражданскому праву. – М. : Статут. 2001. – С. 151–170.
3. Цікало В.І. Поняття набувної давності [Текст] / В.І.Цікало // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип. 13. – К. : Інститут держави і права НАН України, 2001. – Вип. 13. – С. 288–290.
4. Латыев А.Н. Правовое положение лица, владеющего имуществом в течение срока приобретательной давности [Текст] / А.Н. Латыев // Российский юридический журнал. – 2001. – № 4. – С. 93–101.
5. Бутовский А.Н. Давность и юридические лица [Текст] / А.Н. Бутовский // Вестник права и нотариата. – 1909. – № 2. – С. 1.
6. Маковій В.П. Ретроспективний аспект формування набувальної давності [Текст] / В.П. Маковій // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка : наук.-теорет. журн. / В.П. Маковій. – 2010. – Вип. 1. – С. 225–233.
7. Гаджиев Г.А. О субъективном имущественном праве добросовестного владельца. [Текст] / Г.А. Гаджиев // Актуальные проблемы науки и практики коммерческого права. Сборник научных статей. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – Вып. 5. – С. 269–278.
8. Носов В.А. Механизм защиты права в обязательственных правоотношениях [Текст] / В.А. Носов // Механизм защиты субъективных гражданских прав. Сборник научных трудов. Под ред. В.В.Бутнева. – Ярославль : ЯрГУ, 1990. – С. 47–52.
9. Толстой Ю.К. Соотношение исковой и приобретательной давности [Текст] / Ю.К. Толстой // Правоведение. – 1993. – № 6. – С. 45–49.
10. Лебедева К.Ю. Исковая давность в системе гражданско-правовых сроков. [Текст] : дисс. канд. юрид. наук. / К.Ю. Лебедева. – Томск, 2003. – 243 с.
11. Гуйван П.Д. Позовна давність / П.Д. Гуйван – Харків : Право, 2012. – 448 с.
12. Гуйван П.Д. Теоретичні питання строків у приватному праві / П.Д. Гуйван – Харків : Право, 2014. – 632 с.
13. Мейер Д.И. Русское гражданское право [Текст] (в 2 ч.). по исправленному и дополненному 8-му изд., 1902. / Д.И. Мейер. – М. : «Статут», 2000. – 831 с.
14. Ушаков О.В. Добросовестное правоприменение от неуправомоченного лица : автореф. дисс. ...канд. юрид. наук. / О.В. Ушаков ; Ижевск, 2002. – 32 с.
15. Цивільне право України / За ред. І.І. Борисової, І.В. Спасиво-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Т.1 – К. : ЮрінкомІнтер, 2004. – 480 с.
16. Новицкий И.Б. Римское право [Текст] – Издание 6-е, стереотипное / И.Б. Новицкий. – М. : 1997. – 245 с.
17. Маковій В.П. Набувальна давність у цивільному праві : автореф. дис...канд. юрид. наук / В.П. Маковій. – Харків, 2007. – 19 с.
18. Карлова Н.В. Приобретательская давность и правила ее применения / Н.В.Карлова, Л.Ю.Михеева – М. : Палеотип, 2002. – 96 с.

19. Северова Є.С. Набувальна давність у цивільному праві України: питання застосування за матеріалами судової практики] / Є.С. Северова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 17. – Ужгород, 2011. – С. 114–118.
20. Бекназар-Юзбашев Г.Т. Злоупотребление правом и принцип доброй совести в гражданском праве России и Германии : дисс. .... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Г.Т. Бекназар-Юзбашев. – М., 2010. – 211 с.
21. Цивільне право України / О.В. Дзера, Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін. ; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – Книга I – 720 с.
22. Скловский К.И. Отношения собственника с незаконным владельцем и приобретательная давность / К.И. Скловский // Хозяйство и право. – 2001. – № 5. – С. 116–119.
23. Скловский К.И. Применение гражданского законодательства о собственности и владении. Практические вопросы / К.И. Скловский – М. : Статут, 2004. – 234 с.
24. Амфитеатров Г.Н. Вопросы виндикации в советском праве / Г.Н. Амфитеатров // Советское государство и право. – 1941. – № 2. – С. 38-47.
25. Сліпченко С.О. Дія норм цивільного законодавства про набувальну давність у часі / С.О.Сльпченко, В.А. Кройтор // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 7. – С. 34–39.
26. Рішення Святошинського районного суду м. Києва від 1 липня 2009 року у справі № 2-1786-1/09. Архів святошинського районного суду м. Києва за 2009 рік.
27. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права [Текст] / Г.Ф. Шершеневич. – По изданию 1907 г. – М.: Спарк, 1995. – 556 с.
28. Анненков К.Н. Система русского гражданского права. Права вещные / К.Н. Анненков. – СПб-6 : Тип. М.М. Стасюлевича, 1900. – 703 с.
29. Карлова Н.В. Приобретательная давность и правила ее применения / Н.В. Карлова, Л.Ю. Михеева. – М. : Палеотип, 2002. – 96 с.
30. Зеленская Л.А. Институт приобретательной давности в гражданском праве : исс. .... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л.А. Зеленская – Краснодар, 2002. – 185 с.

УДК 347.1

ЖУРБА М.А.

ЦИВІЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Охарактеризовано основні нормативно-правові акти, що визначають цивільну відповідальність у галузі спорту. Визначено основні напрями реалізації законодавства щодо цивільної відповідальності. Наголошено на необхідності дослідження цього виду відповідальності.

Ключові слова: *правове регулювання, фізична культура і спорт, цивільна відповідальність, відшкодування, причинний зв'язок.*

Охарактеризованы основные нормативно-правовые акты, определяющие гражданскую ответственность в области спорта. Определены основные направления реализации законодательства о гражданской ответственности. Отмечена необходимость исследования данного вида ответственности.

Ключевые слова: *правовое регулирование, физическая культура и спорт, гражданская ответственность, возмещение, причинная связь.*

The main normative legal acts, that define civil responsibility in the branch of sport has been characterized. The main directions of implementation of the legislation on civil responsibility are determined.

Key words: *legal regulation, physical culture and sport, civil responsibility, indemnification, causation.*

© ЖУРБА М.А. – аспірант кафедри адміністративного та фінансового права (Національний університет «Одеська юридична академія»)